

ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Абдуллина Зарина Еркебұланқызы

zarinabdullina@gmail.com

«7M01703- Шет тілдері және мәдениетаралық коммуникация» білім бағдарламасының 2
курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті,
Атырау, Қазақстан Республикасы

ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Хайржанова А.Х

Қазіргі кезеңде шетел тілдерін оқыту үдерісі білім беру технологияларының қарқынды дамуына байланысты жаңа мазмұнмен толықтырылып, әдістемелік тұрғыдан жаңаша ұйымдастырылуда. Шетел тілін оқыту, басқа пәндерге қарағанда, дидактикалық құралдардың, әдістердің және мультимедиалық технологиялардың кең спектрін кешенді түрде пайдалануды талап етеді. Бұл ретте компьютерлік технологиялар негізінде құрылған мультимедиалық бағдарламалар оқу үдерісін ұйымдастырудың маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр.

Компьютерлік оқыту құралдары білім алушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыруда, әсіресе тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым әрекеттерін кешенді дамытуда ерекше тиімділік көрсетеді. Мұндай бағдарламалар оқу материалын көрнекі, интерактивті және көпарналы түрде ұсынуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде ақпаратты қабылдау мен меңгеру сапасын арттырады.

Оқу құралдары нарығында кеңінен таралған CD-ROM негізіндегі мультимедиалық өнімдерді шартты түрде екі топқа бөлуге болады: әмбебап және мамандандырылған. Әмбебап бағдарламалар тіл үйренудің барлық аспектілерін қамтып, кешенді дайындықты қамтамасыз етсе, мамандандырылған бағдарламалар белгілі бір тілдік дағдыны (мысалы, тыңдалым немесе лексика) дамытуға бағытталады. Сонымен қатар, оқыту үдерісінде электрондық сөздіктер, энциклопедиялар және тілдік ойындар сияқты қосымша ресурстар да кеңінен қолданылады, олар білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және өзіндік жұмысын ұйымдастыруға ықпал етеді.

Соңғы жылдары әзірленген мультимедиалық құралдардың ішінде «Медиа-Хауз» компаниясының «35 әлем тілдері» атты CD-ROM жиынтығы ерекше назар аударуға тұрарлық. Бұл құрал М. Берлиц әдістемесіне негізделген және тілдік ортаға толық ену қағидатын жүзеге асыруға бағытталған. Аталған әдістеменің ерекшелігі – грамматикалық материалды арнайы оқытуға бөлінетін уақытты барынша қысқарту, білім алушыны табиғи тілдік ортаға жақындату, шетел сөздерін нақты объектілермен ассоциативті түрде байланыстыру және үйренушінің ойлау үдерісін мақсатты тілде қалыптастыру. [1].

Аталған тәсіл коммуникативтік оқыту теориясының негізгі қағидаттарымен үндес келеді, себебі ол тілдік материалды оқшау түрде емес, нақты коммуникативтік жағдаяттар аясында меңгеруді көздейді. Сонымен қатар, мультимедиалық бағдарламалардың көмегімен шынайы тілдік орта элементтерін модельдеу мүмкіндігі білім алушылардың тілдік және мәдени құзыреттерін қатар дамытуға жағдай жасайды.

Сонымен бірге, мультимедиалық технологияларды қолдану оқыту үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді. Білім алушылар өздерінің деңгейіне, қарқынына және қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалын меңгере алады, бұл олардың оқу мотивациясын арттырып, нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Мультимедиалық ресурстарды тиімді пайдалану шетел тілдерін оқыту сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады. Алайда олардың дидактикалық әлеуетін

толық жүзеге асыру үшін оларды әдістемелік тұрғыдан дұрыс таңдау, оқу мақсаттарына сәйкестендіру және педагогикалық үдеріске үйлесімді енгізу қажет.

Оқытуда жетекші дидактикалық қағидат ретінде көрнекілік принципі қолданылады. Оның басты артықшылығы – тілдік әмбебаптығы, өйткені аталған курстар еуропалық тілдердің басым бөлігін, Азия халықтарының тілдерін, сондай-ақ суахили тілін қамтиды. 35 тілдің әрқайсысы бойынша сабақтар бірдей құрылымдық схемаға негізделген: пайдаланушы өз есімін енгізеді, тілді таңдайды және «Тіл негіздері», «Айтылым», «Тақырып бойынша оқыту», «Туристерге арналған бөлім» сияқты негізгі тарауларға қол жеткізеді.

«Тіл негіздері» бөлімінде тілдің лингвоелтанымдық сипаттамасы, оның тарихы, грамматикалық ерекшеліктері мен құрылымы туралы қысқаша мәліметтер беріледі. «Айтылым» бөлімінде диктор алфавитті, сөздерді, негізгі сан есімдерді және уақытты білдіру тәсілдерін дыбыстайды.

Бағдарламаның негізгі бөлігі – «Тақырып бойынша оқыту» бөлімі – адам қызметінің маңызды салалары мен табиғи құбылыстарға қатысты сөздер мен тіркестерді қамтиды (адам анатомиясы, отбасы, спорт, тұрғын үй және т.б.). Білім алушы көптеген экрандарды қарап, диктор көрсетіп, атап отырған объектілермен таныса алады, сонымен қатар олардың аудармасын немесе транслитерациясын көруге мүмкіндік алады. Осы бөлімде лексиканы меңгеруге, сөйлем құрастыруға, тыңдалымды қабылдауға және айтылым дағдыларын қалыптастыруға арналған бақылау жаттығулары да берілген. Алайда айтылымды визуалды түрде бақылау құралдарының жоқтығы аталған бағдарламаның шектеулі тұстарының бірі болып табылады. Сонымен қатар, бақылау тапсырмаларын орындау уақыты реттелуі мүмкін. [1].

Аталған оқу құралы негізінен ауызша сөйлеу дағдыларын, әсіресе қарапайым, базалық тілдік құрылымдарды меңгеруге бағытталған, бұл оның әмбебап сипатын айқындайды. Бағдарламаның кемшіліктеріне фонетикалық жазу жүйесінің күрделілігі, сөздік қорының шектеулілігі және басқару мүмкіндіктерінің (мысалы, пернетақта арқылы) шектеулі болуы жатады. Әмбебаптықтың кері жағы ретінде оқыту құралдарының жеткіліксіздігі байқалады.

Әмбебап сипаттағы тағы бір оқу құралы ретінде студенттердің ағылшын тілін өз бетінше меңгеруіне арналған «Euro Plus+» CD-ROM бағдарламасын атауға болады. Бұл бағдарламаның кешенді апробациясы Познань технологиялық университетінде үш жыл бойы жүргізілген [2].

Бағдарлама үш деңгей бойынша ұйымдастырылған: Elementary (бастапқы), Pre-Intermediate (ортадан төмен) және Intermediate (орта). Әрбір деңгей алты бөлімнен тұрады, олардың әрқайсысы бес сабаққа бөлінген. Әр бөлімнің соңында қорытынды қайталау сабағы ұсынылады. Бағдарламаның негізгі мақсаты – білім алушыларға болашақ кәсіби қызметінде және шетелде еркін қарым-қатынас жасау үшін жеткілікті тілдік білім қалыптастыру.

Оқытудағы жетекші дидактикалық қағидат ретінде коммуникативтік принцип алынған, ол тілдік материалды шынайы қарым-қатынас жағдайларында меңгеруді қамтамасыз етеді.

Бағдарлама әртүрлі әдістемелік тәсілдердің молдығымен ерекшеленеді. Оқылым дағдыларын қалыптастыру барысында келесі жаттығу түрлері қолданылады:

- «зигзаг» – мәтіндегі абзацтардың ретін анықтау;
- «реттеу» – сөйлемдегі сөздердің дұрыс орналасу тәртібін белгілеу;
- «мәтін» – көлемді мәтіндер мен мақалаларды оқу;
- «идентификация» – мәтіннің жекелеген элементтерін айқындау.

Тыңдалым дағдыларын дамыту мақсатында бағдарламада сөздер мен сөйлемдердің (қарапайым және күрделі) дыбыстық жазбалары қарастырылған. Жоғары деңгейдегі білім алушылар үшін диалогтар, жағдаяттық көріністер және қысқа бейнеүзінділер ұсынылады. Барлық аудиоматериалдар аутентті болып табылады және әртүрлі айтылу нұсқалары мен диалектілерді қамтиды.

Тыңдалымды түсіну, яғни ең күрделі дағдылардың бірі ретінде танылатын қабілет, білім алушыларды келесі маңызды дағдыға – сөйлеуге дайындайды. Осыған байланысты сөйлеу әрекетін дамыту үшін бағдарламада келесі жаттығулар қарастырылған:

- «диалог» – білім алушы өз рөлін жазып алады;
 - «толықтырылатын диалог» – алдыңғы жаттығудың модификациясы, мұнда білім алушы диалогтағы бос орындарды толтырады;
 - «диалогты жазу» – диалогтағы жетіспейтін репликаларды жазып толықтыру.
- Жазылым дағдыларын қалыптастыру әртүрлі пайдалы жаттығулар арқылы жүзеге асырылады:
- «сұрақ» – қойылған сұрақтарға жазбаша жауап беру;
 - «көптік таңдау» – ұсынылған жауаптардың ішінен ең дұрысын таңдау;
 - «диктант» – мәтінді компьютердің көмегімен тыңдап жазу;
 - «суретті белгілеу» – слайдтағы жетіспейтін сипаттамаларды толықтыру.
- «Euro Plus+» бағдарламасының қосымша ресурстарына мыналар жатады:

Дыбысталған сөздік;

«Browser» бағдарламасы – грамматикалық, лексикалық және басқа тақырыптарды іздеуге арналған;

«Spelling Teacher» бағдарламасы – сөздердің дұрыс айтылуы мен орфографиясын меңгертуге бағытталған;

«Өзіндік жазба» бағдарламасы – білім алушылардың өз сөйлеуін жазып, оны үлгімен салыстыруына мүмкіндік береді;

Дұрыс емес етістіктер бөлімі – олардың формалары мен сөйлемде қолданылуын көрсету.

CD-ROM бағдарламасымен үш семестр бойы жұмыс істеу нәтижесінде курс жетекшілері «Euro Plus+» бағдарламасын ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуға арналған тиімді оқу құралы ретінде бағалады. Бағдарлама білім алушылардың тек аудиторияда ғана емес, сонымен қатар үй жағдайында да белсенді жұмыс істеуіне ынталандырады. Алайда, жүргізілген талдау нәтижесінде бұл бағдарламаның оқытушыны толық алмастыра алмайтыны анықталды. [2].

CD-ROM негізіндегі мамандандырылған курстардың мысалы ретінде «English Business Contracts» бағдарламасын атауға болады. Бұл бағдарлама орыс және ағылшын тілдерінде ресімделетін халықаралық іскерлік келісімшарттармен жұмыс істеуді үйретуге арналған.

Әрбір сабақ бірнеше бөліктен тұрады: келісімшарттың белгілі бір бөлімін талдау, қажетті терминдер мен сөз тіркестерінің дыбысталған тізімі, тақырыпқа сәйкес жаттығулар және қорытынды бақылау тесттері. Кейбір сабақтарда лингвистикалық, елтанымдық және экономикалық сипаттағы қосымша ақпараттар беріледі.

Курс жалпы он бір сабақтан тұрады және келісімшарт тараптарының өзара танысуынан бастап, келісімшарт пәнін талқылау, жеткізу шарттары, төлем тәртібі, кепілдіктер және басқа да аспектілерді қамтиды. Ағылшын тілін енді үйреніп жүргендер үшін мәтіндегі кез келген сөзге тышқанмен басу арқылы сөздік мақала, түсіндірме немесе бүкіл сөйлемнің аудармасын ашу мүмкіндігі өте қолайлы болып табылады.

Әрбір сабақ белгілі бір грамматикалық тақырыппен байланыстырылады. Курстың соңында барлық материал бойынша жинақталған жаттығулар мен қорытынды мәтін ұсынылады. Үлгерімді бақылау журналында білім алушының әрбір бөлім бойынша жетістіктері, сабаққа қатысу жиілігі мен белсенділігі тіркеліп, қажет болған жағдайда ескертулер мен ұсынымдар беріледі.

Аталған курс шамамен 3000-ға жуық іскерлік терминдер мен сөз тіркестерін меңгеруге мүмкіндік береді. Терминдер диктор арқылы дыбысталғанымен, сөздікте транскрипция немесе дыбыстық спектр (сонограмма) қарастырылмаған. Бағдарламаның мультимедиялық мүмкіндіктері негізінен терминдер мен сөйлемдердің аудиожазбаларымен шектеледі.

Ағылшын тілін тестілеуге арналған кең таралған оқу құралдарының бірі ретінде Syracuse Language Systems компаниясы әзірлеген «TOEFL Test. Рекордный результат» CD-ROM бағдарламасын атауға болады. Бұл бағдарлама TOEFL компьютерлік емтиханына дайындыққа арналған практикум болып табылады, сондықтан оның құрылымы емтиханның негізгі төрт бөліміне сәйкес ұйымдастырылған: Listening (тыңдалым), Structure (жазбаша мәтіндердің грамматикалық құрылымын түсіну), Reading (оқылым) және Writing (жазылым).

Бағдарламаның алғашқы екі бөлімі адаптивті қағидаға негізделген: білім алушының ағымдағы сұраққа берген жауабы келесі тапсырманың күрделілік деңгейіне әсер етеді.

Сонымен қатар, жаңа сұраққа өту үшін міндетті түрде алдыңғы сұраққа жауап беру қажет, ал бұрын берілген жауапты түзету мүмкіндігі қарастырылмаған. Тыңдалым бөлімінде диалогтар қамтылған бейнеүзінділер пайдаланылады.

TOEFL емтиханына дайындық үш негізгі бөлім арқылы жүзеге асырылады: Practice, Quick Tests және Full Tests. Practice режимінде білім алушы мәтіннің белгілі бір бөлігіне назар аударып, өзіне қиындық тудыратын тұстармен жұмыс істей алады. Quick Tests бөлімінде тыңдалым, грамматика және оқылым бойынша тапсырмалар базасынан кездейсоқ таңдалған қысқартылған (шамамен 30 минуттық) тесттер ұсынылады. Ал Full Tests бөлімінде емтиханның барлық төрт бөлігін қамтитын толық тест нұсқалары беріледі. Бұл бөлімде бағдарлама TOEFL емтиханының нақты сұрақтарына ұқсас 120 сұрақтан тұратын бірегей тапсырмалар жиынтығын ұсынады. Алайда, нақты емтиханнан айырмашылығы – тапсырмалар жүйесінде толық адаптивтілік қарастырылмаған.

Тест нәтижелері пайыздық көрсеткішпен бағаланады. Дұрыс жауаптардың санын және жалпы нәтижелер динамикасын талдауға мүмкіндік беретін Scores режимі арқылы пайдаланушы өз жетістіктерін бақылап, алдыңғы нәтижелерімен салыстыра алады.

Сонымен қатар, «Новый Диск» компаниясы ағылшын тілінің түсіндірме сөздігі «Collins Cobuild Student's Dictionary» бағдарламасының орыс тіліне бейімделген нұсқасын ұсынды. Бұл құралда айтылымды жетілдіруге және лексиканы меңгеруге арналған қарапайым жаттығу элементтері енгізілген [3]. Бағдарлама ағылшын тілін орта (Intermediate) деңгейде меңгерген білім алушыларға бағытталған.

Түсіндірме сөздік құрамында ағылшын тіліндегі 40 мыңға жуық сөздің анықтамасы берілген. Сөздер мен сөз тіркестері тізімінен белгілі бір лексикалық бірлікті таңдау арқылы пайдаланушы сөздік мақаланы аша алады, онда сөздің анықтамасымен қатар оның қолданысына қатысты мысалдар келтірілген (бағдарламада шамамен 30 мыңға жуық мысал қамтылған). Сөздің айтылуын тыңдау үшін «Айтылымды жаттықтыру» терезесін ашу қажет, бұл пайдаланушыға өз айтылымын жазып, оны эталондық нұсқамен салыстыруға мүмкіндік береді. Алайда, «Talk To Me» бағдарламасындағыдай айтылымды визуалды бақылау құралдары қарастырылмаған [4].

Әдістемелік құрал ретінде бағдарламаға RE-WISE бөлімі енгізілген, оның негізгі элементі – негізгі сөздікпен жұмыс барысында қолмен толықтырылатын пайдаланушы сөздігі болып табылады. Пайдаланушы сөздікке кез келген көлемде лексикалық бірліктерді немесе олардың элементтерін енгізе алады. Қайталау және меңгеру үдерісі «сұрақ – жауап – бағалау» циклі бойынша жүзеге асады. Білім алушы өз жауабының дұрыстығын дұрыс жауаппен салыстыра отырып, өзін-өзі бағалайды. Демек, бұл әдістеме білім алушының дербес белсенділігі мен бастамасына негізделген. Бағдарламаның кемшіліктеріне оның интерфейсінің күрделілігі және кей жағдайда пайдаланушыға түсініксіз болуы жатады. Жаңа ақпараттық технологиялардың шетел тілдерін өздігінен меңгерудегі тиімділігін тиісті ғылыми еңбектермен танысу арқылы бағалауға болады [5].

Қазіргі таңда мамандар жаңа ақпараттық технологиялардың білім беру саласында әрі қарай дамуы мен кеңінен қолданылуына күмән келтірмейді. Бұл технологиялар есептеу математикасы, математикалық модельдеу, автоматты басқару, ақпарат теориясы және байланыс салалары сияқты бағыттарда аса тиімді қолданылуда.

Алайда гуманитарлық ғылымдар саласында компьютерді қолдануға қатысты белгілі бір күмәндар сақталуда. Бұл, бір жағынан, аталған салада компьютерді жүйелі қолдану дәстүрінің қалыптаспағандығымен, екінші жағынан, оқытушылардың ақпараттық технологиялар бойынша дайындық деңгейінің жеткіліксіздігімен байланысты [6].

Мектептің ақпараттық дамуының ықтимал сценарийін талдай отырып, Б. Сомех келесі негізгі тұжырымдарды ұсынады [7]:

- Бизнес саласын түбегейлі өзгерткен технологиялық жаңалықтар жақын арада білім беру жүйесіне де ықпал етеді;
- Жаңа технологиялардың жылдамдығы мен қуатының құны қарқынды түрде төмендей береді (Мур заңына сәйкес, компьютер қуаты әр 5 жыл сайын шамамен 10 есе артады);

- Компьютерлік желілердегі навигация жылдамдығы үнемі артып, толық түсті бейнелерді кешіктірмей беру мүмкіндігі қамтамасыз етіледі;
- Мектептер өздерінің әлеуметтік функцияларын сақтай отырып, тұлғаның қалыптасуындағы маңызды институт ретінде қала береді;
- Оқыту үдерісін ұйымдастырудағы өзгерістер заманауи тенденцияларға сүйенуі тиіс, бірақ оларда түбегейлі жаңашыл элемент болуы қажет.

Осындай жаңашыл элемент ретінде компьютер қарастырылады. Р. Козма атап өткендей, қазіргі кезеңде білім беру саласы ерекше тарихи сәтті бастан кешіруде, себебі адамзат «ғасыр өнертабысы» – компьютерді иеленіп отыр [8]. Болашақта компьютерлер кабельдік бейне, телефон байланысы және мультимедиалық ақпаратқа интерактивті қолжетімділікті біріктіріп, білім беру ресурстарын әлемнің кез келген нүктесінде қолжетімді етеді. Бұл жаңа технологиялар оқыту әдістерін қайта қарастыруға және білім беру сапасын арттырудың жаңа жолдарын іздеуге мүмкіндік береді.

Б. Сомехтің болжамы бойынша, оқытушылар жұмыс уақытының едәуір бөлігін оқу материалдарын әзірлеуге және кәсіби біліктілігін арттыруға жұмсайтын болады. Оқу жоспарлары мен бағдарламалар веб-платформаларда сақталып, білім алушылар мен оқытушылар үшін ашық қолжетімді болады.

Оқу материалдары оқытушылардың шығармашылық топтарымен әзірленіп немесе ұлттық білім беру желілерінен алынуы мүмкін. Әрбір білім алушының жеке компьютерінде оқу бағдарламалық қамтамасыз ету орнатылып, оқу материалдары электрондық және баспа түрінде ұсынылады.

Интеллектуалды CD-ROM бағдарламалары мен CAL-материалдар дәстүрлі оқу құралдарымен қатар қолданылатын болады. Бұл ретте ерекше назар келесі бағыттарға аударылады:

- базалық дағдыларды қалыптастыруға арналған жаттығулар мен практикалық ойындар;
- күрделі мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін интерактивті бағдарламалар мен модельдеу құралдары;
- ғылыми зертханалардағы тәжірибелік жұмыстар.

Аталған үрдістер орта және жоғары білім беру жүйесіне бірдей дәрежеде тән. Дегенмен, бұл өзгерістерді толық жүзеге асыру үшін қоғам алдында бірқатар мәселелерді шешу қажеттілігі туындайды. Олардың қатарына жаңа ақпараттық технологиялардың жоғары құны, білім алушыларды виртуалды ортаға ғана емес, нақты өмірге бейімдеу қажеттілігі, сондай-ақ білім беру саласындағы қалыптасқан стереотиптер мен ескірген көзқарастарды өзгерту мәселелері жатады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Силонов А. Новые пособия по английскому. PC WEEK/RE. - 2000. - No.32 (254). - 2000. - С.50-51.
2. Szczuka-Dorna L., Euro plus+ - A computer programme used in teaching English as a foreign language at the Poznan University of Technology. Communications on the edge of the millenniums. 10-th Int. Scient. Conf. Slovak Republic. Zilina, 1998. - P.p. 73-78.
3. Соловов А.В. Проектирование компьютерных систем учебного назначения: Учебное пособие. - Самара: СГАУ, 1995. - 138 с.
4. Pires M. On why the latest gadget in cutting-edge learning aids is a human being // The Linguist. -2000.- V. 39. p.p. 88-90.
5. Крюкова О.П. Самостоятельное изучение иностранного языка в компьютерной среде (на примере английского языка). М.: Логос, 1998.- 128 с.
6. Инькова Н.А. Методика организации учебно-информационной гипермедиа среды изучения образовательной области "Информатика": Автореф., дисс... канд. пед. наук, Тамбов, 2000. - 23 с..

7. Somekh B. New technology and learning: Policy and practice in the UK, 1980-2010 // Education and Information Technologies. - 2000. - V.5. - No.1. - P.p. - 19-37.
8. 119. Kozma P. The Relationship Between Technology and Design in Educational Technology Research and Development: A Reply to Richey // ETR&D. - 2000. -V.48, No.1. - pp. 19-21.